

جغرافیا و توسعه شماره ۴۹ زمستان ۱۳۹۶

وصول مقاله: ۱۳۹۵/۰۲/۲۶

تأیید نهایی: ۱۳۹۶/۱۱/۲۶

صفحات: ۳۷-۵۸

ارزیابی ظرفیت‌های توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی منطقه مورد مطالعه: روستاهای دهستان بیزکی

دکتر طاهره صادقلو^۱، دکتر وکیل حیدری ساریان^{۲*}، سلیمه قلی‌زاده^۳

چکیده

کارآفرینی روستایی به عنوان یک راهبرد اساسی برای توسعه روستایی می‌تواند کمک شایانی برای توسعه روستاها کرده و منجر به کاهش بیکاری و افزایش اشتغال و در نتیجه افزایش درآمد، متنوع‌سازی اقتصاد، استفاده بهینه از منابع و بهبود زندگی روستاییان شود. نکته اساسی در تحقق فعالیت کارآفرینانه در سطح اجتماع، فراهم بودن زمینه‌های کارآفرینی در جامعه است. این مطالعه با هدف مطالعه ظرفیت‌های کارآفرینی در زمینه توسعه روستایی انجام شد. روش پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی بوده که جهت گردآوری داده‌ها از مطالعات اسنادی و میدانی به صورت پرسش‌نامه‌ای طراحی شد. جامعه آماری این پژوهش خانوارهای روستایی دهستان بیزکی (N=۷۹۱) از توابع بخش گلپه‌ار شهرستان چناران است که با استفاده از فرمول کوکران و به روش نمونه‌گیری تصادفی، ۱۵۵ خانوار از ۱۰ روستای دهستان به صورت تصادفی به عنوان نمونه مورد مطالعه انتخاب شدند. این پژوهش در ۵ بعد اقتصادی، محیطی، ظرفیت فردی، زیرساختی، اجتماعی-فرهنگی و نهادی تحلیل آماری شده است. همچنین از روش تصمیم‌گیری چند شاخصه VIKOR، به روش وزن‌دهی آنتروپی استفاده شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که از بین ۱۰ روستای دهستان بیزکی، روستای سلوگرد با داشتن بیشترین ظرفیت‌های کارآفرینی، رتبه اول و روستای محمدآباد بلوچ با کمترین ظرفیت‌های کارآفرینی رتبه آخر را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین مقدار Sig آزمون مقایسه میانگین‌ها یعنی T برای تمام شاخص‌های اقتصادی، فردی، محیطی، اجتماعی-فرهنگی و نهادی و زیرساختی برابر ۰/۰۰۰ (کوچکتر از ۰/۰۵) است؛ در نتیجه بعد اقتصادی، فردی، محیطی، اجتماعی-فرهنگی و نهادی و زیرساختی تأثیر بسیار بالا و مثبتی در ایجاد و توسعه ظرفیت‌های کارآفرینی داشته است در نهایت با توجه به تحلیل نتایج، پیشنهادهای کاربردی ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: کارآفرینی، توسعه روستایی، ظرفیت‌های کارآفرینی، VIKOR، آنتروپی شانون.

مقدمه

هر فعالیتی در روستا مستلزم پاسخ‌گویی به دو مشکل عمده و اساسی بیکاری و فقر در نواحی روستایی است. با توجه به توانمندی‌ها و پتانسیل‌های انکارناپذیر موجود در روستاها، می‌توان با ایجاد زمینه کارآفرینی تا حدودی از این مشکلات کاسته شود. روستاها در عصر حاضر با تحولات و تهدیدات گسترده‌ای روبه‌رو هستند؛ از این‌رو، تضمین و تداوم حیات و بقای روستاها نیازمند یافتن راه‌حل‌ها و روش‌های جدید مقابله با مشکلات هستند که به نوآوری، ابداع، فرایندها و روش‌های جدید بستگی زیادی دارد؛ بنابراین توسعه روستایی در مقایسه با گذشته، پیوند گسترده‌ای با مفهوم کارآفرینی دارد (پاسبان، ۱۳۸۳: ۲۸۱). مؤسسات و شخصیت‌های رواج‌دهنده توسعه روستایی، کارآفرینی را به منزله یک مداخله راهبردی می‌دانند که می‌تواند فرایند توسعه روستایی را تسریع بخشد. روستاها نیز همچون شهرها، مملو از فرصت‌های جدید و کشف نشده هستند که کشف و بهره‌برداری به‌موقع از این فرصت‌ها و ایجاد کسب و کارهای جدید و رقابت‌پذیر بر مبنای آن، می‌تواند مزایای اقتصادی چشم‌گیری برای روستاییان به‌همراه آورد (مینی، ۱۳۸۷: ۲). بنابراین اکنون توسعه روستایی بیش از گذشته با پدیده کارآفرینی مرتبط شده است؛ زیرا کارآفرینی با ایجاد فرصت‌های شغلی و تولید ثروت و بهبود شرایط اقتصادی (ازجمله ایجاد اشتغال، نوآوری در فعالیت‌ها، رقابت‌پذیری و...) پیش‌زمینه اساسی برای ارتقای سطح توسعه جامعه است. کارآفرینی فرایندی است که در آن کارآفرین فعالیت‌های اقتصادی کوچک و جدیدی را با سرمایه خود شروع کند (Hyden, 2001: 125)، اما باید توجه داشت که شکل‌گیری کارآفرینی نیازمند فراهم بودن بسترها و زمینه‌هایی است. به‌عبارت دیگر، توسعه کارآفرینی مشروط به وجود ظرفیت‌های کارآفرینانه در

فضاهای جغرافیایی و همچنین بین نیروهای انسانی فعال مستقر در آن است. در نواحی روستایی مسلماً ظرفیت‌ها و پتانسیل‌هایی نهفته است که با شناسایی آنها می‌توان فعالیت‌های کارآفرینانه متنوعی در زمینه‌های کشاورزی، گردشگری، ورزش، صنایع دستی و... در روستاها انجام داد و در نتیجه نابرابری‌های درآمد و بیکاری را کاهش داد و راه توسعه روستایی را هموار کرد (رکن‌الدین/فتخاری وهمکاران الف، ۱۳۸۹: ۵۶). کارآفرینی روستایی و کارآفرینان روستایی در اصل هیچ تفاوتی با سایر کارآفرینان و کارآفرینی ندارند. در واقع کارآفرینان روستایی همان ویژگی‌هایی دارند که کارآفرینان سایر مناطق دارند. حتی به دلیل بالا بودن ریسک در فعالیت‌ها و محیط‌های روستایی، همچنین به دلیل کمبود امکانات و ضعف مدیریت در محیط‌های روستایی، کارآفرینان روستایی باید به مراتب از قدرت ریسک‌پذیری بیشتری نسبت به سایرین برخوردار باشند؛ بنابراین، کارآفرینی در محیط‌های روستایی به دنبال شناسایی فرصت‌های جدید، نوآوری و خلاقیت در فعالیت‌های کشاورزی و غیرکشاورزی، نوآوری و خلاقیت در کاربری زمین و در واقع، استفاده بهینه، متنوع و نوآورانه از منابع روستایی در جهت کسب سود بیشتر است (مینی، ۱۳۸۷: ۳)، اما باید توجه داشت که توسعه کارآفرینی متناسب با برخورداری مکان‌ها و فراهم بودن ظرفیت‌های لازم امکان‌پذیر است؛ زیرا نبود ظرفیت‌های لازم در برخی از مناطق، امکان شکل‌گیری روحیه و انگیزه کارآفرینی را فراهم نمی‌سازد. این امر به‌ویژه در مناطق روستایی اهمیت بیشتری دارد؛ زیرا مطابق با ارزیابی‌های انجام گرفته، پایین بودن میزان آشنایی روستاییان با زمینه‌های اولیه کارآفرینی با شرایط خاص محیط‌های روستایی، ازجمله انزوای جغرافیایی، محرومیت، محدودیت فرصت‌ها و امکانات و خدمات اولیه و ضروری زیربنایی و ارتباطی مرتبط است؛ بنابراین، آماده‌سازی محیط اجتماعی، فرهنگی و

این رو با توجه به مطالعاتی که در زمینه کارآفرینی روستایی صورت گرفته، هر کدام از مطالعات به‌طور تخصصی کارآفرینی روستایی را تنها در یک بُعد مورد بررسی قرار داده‌اند و تحقیقی به‌طور کلی ظرفیت‌های موجود در روستا برای توسعه کارآفرینی را به‌صورت سیستمی و یک‌جا مورد بررسی قرار نداده است (جدول ۱).

اقتصادی نواحی روستایی از جمله تأمین و افزایش دسترسی روستاییان به امکانات و خدمات مختلف مانند امکانات رسانه‌ای و ارتباطی جدید، می‌تواند در بروز کارآفرینی بسیار مهم باشد (رضوانی و نجارزاده، ۱۳۸۷: ۱۸۰-۱۷۹). تاکنون مطالعات و تحقیقات متعددی در حوزه کارآفرینی روستایی به واسطه پیروی از موج و تب توسعه کارآفرینی در کشور صورت گرفته است؛ از

جدول ۱: مطالعات مرتبط با توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی

محقق	عنوان	نتایج تحقیق
قادرمرزی و همکاران- ۱۳۹۴	شناسایی موانع توسعه کارآفرینی زنان روستایی	موانع اقتصادی و آموزشی، تأثیرگذارترین موانع پیش روی کارآفرینان زنان روستایی است.
فراهانی و حاجی‌حسینی، ۱۳۹۲	ارزیابی ظرفیت‌های نواحی روستایی در جهت توسعه کارآفرینی و توانمندسازی روستاییان	زمینه‌های زیرساختی و فردی بیشترین تأثیر را بر توسعه کارآفرینی می‌گذارد.
ربیعی و نظریان- ۱۳۹۱	کارآفرینی زنان روستایی: فرصت‌ها و چالش	زنان روستایی کارآفرین باید با راه‌های دستیابی به فرصت‌ها، روش‌ها و تکنیک‌ها آگاه شوند تا بتوانند از این فرصت‌ها برای رسیدن به سود بهره‌برند.
منوچهری- ۱۳۹۰	بررسی نقش صنایع دستی روستاها در کارآفرینی و اشتغال‌زایی در جهت جذب توریسم	تقویت گردشگری با ایجاد اشتغال و اصلاح ساختار مدیریت گردشگری و به طبع آن صنایع دستی.
هاشمی و همکاران- ۱۳۹۰	توسعه روستایی با تأکید بر اشتغال و کارآفرینی	کمک به توسعه مشاغل خانگی و حل مشکلات موجود، استفاده از پتانسیل جوانان و زنان و...
صالحی- ۱۳۸۹	ضرورت توسعه کارآفرینی زنان و راهکارهای آن	کارآفرینی فرایند پیچیده‌ای است که عوامل متعدد شخصیتی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی بر آن تأثیرگذار است.
افتخاری و همکاران- ۱۳۸۸	تحلیل ابعاد و عوامل مؤثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی مناطق روستایی	هر یک از مطالعات انجام شده تنها عوامل خاصی را در توسعه کارآفرینی کشاورزی مؤثر می‌دانند، درحالی‌که از یک سو به دلیل برخورداری جامعه روستایی از منابع طبیعی و انسانی غنی و از سوی دیگر به دلیل نقش و اهمیت روستا، کارآفرینی کشاورزی مناطق روستایی در قالب رویکرد ترکیبی احساس می‌شود.
امینی- ۱۳۸۷	کارآفرینی راهبردی نو در توسعه روستایی	کارآفرینی روستایی، موجب ایجاد اشتغال، تثبیت جمعیت، بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی تجدیدشونده، ورود فعال اقتصاد روستایی در اقتصاد ملی و بین‌المللی، افزایش تولید و انباشت پس‌انداز، افزایش خودآگاهی، شخصیت و هویت فردی و ملی و... در روستاها می‌شود.

مأخذ: نگارندگان، تنظیم بر اساس منابع در دسترس، ۱۳۹۴

اجتماعی- فرهنگی و نهادی، ظرفیت زیرساختی در کنار شعار زیبای "کارآفرینی روستایی" بسیار ضروری بوده و از گام‌های اولیه شروع کارآفرینی است. برای

به همین دلیل، بررسی میزان برخورداری مناطق روستایی از ظرفیت‌های لازم در همه ابعاد ظرفیت اقتصادی، ظرفیت فردی، ظرفیت محیطی، ظرفیت‌های

شهروندان برای انجام فعالیت‌های کارآفرینانه، توانمندسازی آنها برای موفقیت در اجرای فرایند کارآفرینی و ایجاد مکانیزم‌های حمایت و هدایت کارآفرینانه را ایجاد می‌کند یا توسعه کارآفرینی به عنوان یک استراتژی کلان، در یک جامعه مستلزم افزایش و یا بهبود ادراکات، گرایش‌ها و رفتار کارآفرینانه در همه سطوح است؛ اما باید توجه داشت توسعه کارآفرینی، عموماً به بازارهای مالی کارآمد، سیستم‌های ساده، اثربخش و شفاف مالیات بر درآمد، انعطاف‌پذیری بازار نیروی کار، قوانین ورشکستگی مبتنی بر واقعیت‌های دنیای کسب و کار، نیروی انسانی کارآفرین و... نیاز دارد (زاللی و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۹). به عبارت دیگر، توسعه کارآفرینی زمانی امکان‌پذیر است که ظرفیت‌های کارآفرینی وجود داشته باشد. ظرفیتی که به صورت سیستمی در برگیرنده تمام جنبه‌های شکل‌دهندگی و بسترسازی کارآفرینی باشد. بر این اساس در اینجا ظرفیت به توانایی انجام دادن اهداف و واسطی برای تبدیل داده‌ها به کارایی لحاظ شده است (Lafond & Brown, 2003: 25).

در این تعریف توانایی به عنوان استطاعت تقبل و قابلیت ارتقای مجموعه به هم پیوسته‌ای از هر کنش و پیامدهای آن تعریف شده است؛ بنابراین، "ظرفیت"، قابلیت استفاده از توانایی برای حصول به اهداف است (WWFP, 2007: 13). در این راستا تحلیل ظرفیت‌ها به عنوان مقدمه و مسیری برای شناسایی ضعف‌ها و توانمندی‌ها و همچنین ارتقای توانایی‌ها بوده و شرایط را برای ظرفیت‌سازی فراهم می‌سازد؛ از این‌رو، برای افزایش و توسعه کارآفرینی روستایی، نیازمند شناسایی ظرفیت‌ها و قابلیت‌های موجود در روستاها و مردم روستایی است، زیرا که کارآفرینی با تأکید بر منابع محلی صورت می‌گیرد؛ از این‌رو باید مقتضیات مکانی و زمانی روستاها از جمله در زمینه اقتصادی، اجتماعی، زیرساختی و زیست‌محیطی را در نظر گرفت. امکانات، تجهیزات و منابع موجود (ظرفیت‌های توسعه‌ای) در مناطق روستایی، طی سالیان بسیار و با صرف

این منظور به بررسی ظرفیت‌های کارآفرینی در مناطق روستایی دهستان بیزکی شهرستان چناران پرداخته شده است. با عنایت به جوان بودن جمعیت روستایی دهستان بیزکی و ضرورت ایجاد اشتغال برای این جمعیت جوان و تنوع‌بخشی به فعالیت‌های اقتصادی ضرورت توسعه کارآفرینی بیش از پیش احساس می‌شود. به علاوه جوامع روستایی دهستان به نوعی با معضل بیکاری دست به گریبان هستند و ابعاد این معضل، بخش‌های اقتصادی، اجتماعی و حتی سیاسی را متأثر ساخته است و این معضل به عنوان یکی از مهم‌ترین مشکلات اقتصادی و اجتماعی روستاهای دهستان است که رفع این مشکل تا حدود بسیار زیادی به ارزیابی ظرفیت‌های تقویت و توسعه کارآفرینی و موفقیت کارآفرینان در نواحی روستایی دهستان بستگی دارد و هدف این مقاله، ارزیابی ظرفیت‌های توسعه کارآفرینی در نواحی روستایی دهستان بیزکی است؛ به این خاطر، این مطالعه به دنبال آن است که این سؤال را مورد بررسی و کاوش قرار دهد که، روستاییان ساکن در روستاهای منطقه مورد مطالعه تا چه میزان از ظرفیت‌های محیطی لازم برای توسعه کارآفرینی برخوردار می‌باشند؟ و تفاوت‌های بین مناطق روستایی به لحاظ ظرفیت‌های توسعه کارآفرینی چگونه است؟

مبانی نظری

در دهه‌های اخیر، با توجه به فراگیری اهمیت و نقش کارآفرینی در پویایی اقتصادی، تعاریف متعددی در ارتباط با کارآفرینی و توسعه کارآفرینی انجام گرفته است؛ لذا به‌طور کلی می‌توان گفت که توسعه کارآفرینی عبارت است از مجموعه‌ای از سیاست‌های خصوصی و عمومی و شیوه‌هایی که تسریع‌کننده و حمایت‌کننده کارآفرینی بوده (Dabson, 2009: 4) و منجر به افزایش احتمال و نرخ وقوع رفتار کارآفرینانه در همه ابعاد کارآفرینی می‌شود یا به عبارت دیگر افزایش فرصت‌های کارآفرینی، افزایش علاقه و انگیزه

بر این اساس، اگر متناسب با تعریف ریگان^۱ (۲۰۰۲) کارآفرینی روستایی را فراهم‌کننده زمینه اشتغال، افزایش درآمد و تولید ثروت، بهبوددهنده کیفیت زندگی و کمک‌کننده به افراد محلی برای مشارکت در اقتصاد بدانیم یا بر اساس دیدگاه ورتمن (۲۰۰۲) کارآفرینی روستایی را ایجاد سازمان جدید برای ایجاد تولید یا خدمت جدید و یا استفاده از فن‌آوری جدید در محیط روستایی، تلقی شود (Heroit and et al, 2002: 11-14)؛ تحقق چنین شکلی از کارآفرینی در مناطق روستایی وابسته به ظرفیت‌ها و توان‌های موجود در روستایی است. در اغلب مطالعات در بررسی ظرفیت‌ها و عوامل تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی روستایی، به ظرفیت‌های اقتصادی، اجتماعی و اقتصادی تأکید می‌شود (شکل ۱).

هزینه‌های هنگفتی به وجود آمده و حفظ شده است؛ به همین دلیل، توجه به این ظرفیت‌ها از دو جنبه دارای اهمیت است: اول اینکه از حداکثر توان خدمت‌دهی ظرفیت‌های موجود باید استفاده کرد؛ دوم اینکه در توسعه‌های درون‌زا، با وجود ظرفیت‌های توسعه در مناطق روستایی، نیاز کمتری به ایجاد زیرساخت‌ها و امکانات تازه خواهد بود. بر این اساس استفاده از ظرفیت‌های محلی برای توسعه به عنوان یکی از اهداف اساسی توسعه محلی در کشورهای مختلف است. یکی از زمینه‌هایی که می‌توان از ظرفیت‌های محلی برای توسعه استفاده کرد، توسعه کارآفرینی می‌باشد. این امر به‌ویژه در مناطق روستایی و کارآفرینی روستایی بسیار مهم و ضروری است.

شکل ۱: عوامل ظرفیتی تأثیرگذار در توسعه کارآفرینی محیط‌های روستایی

Sophia Stathopoulos et al, 2004

زیرساخت‌های کارآفرینانه عناصری همچون، تسهیلات و امکانات زندگی (آب، برق، و...)، خدمات، عوارض (مالیات) و قوانین و مقررات را فراهم می‌کند که برای کارآفرینان بسیار مهم است. حمایت‌های کارآفرینانه، شامل هدایت فعالیت‌های عمومی و خصوصی، مانند خدمات تجاری، تمرکز بر کارآفرینان، ایجاد محیط و زیرساخت‌های مثبت، ایجاد شبکه‌ها و تشکیل گروه‌های مشاور به منظور حمایت از کارآفرینان می‌شوند. درخصوص زیرساخت‌های کارآفرینانه، باید نیازهای خاص کارآفرینی که برای کارآفرینان مهم هستند، تأمین شود (ایمنی و هاشمی، ۱۳۸۸: ۹۷).

عوامل اقتصادی

امروزه تلاش‌های مردم مناطق روستایی برای دستیابی به پایداری اقتصادی می‌تواند با استفاده از کارآفرینان محلی افزایش یابد؛ زیرا تمرکز بر منابع اقتصادی محلی از طریق توسعه کارآفرینی محلی یکی از شیوه‌های توسعه اقتصادی این مناطق است (Heaton, 2005: 59).

عوامل نهادی (سازمانی)

کارآفرینی نمی‌تواند بدون در نظر گرفتن نقش سازمان‌ها و نهادهای گوناگون انجام شود؛ زیرا هرگونه فعالیتی به نوعی به سازماندهی و تشکیلات در سطوح مختلف ملی و محلی نیاز دارد. دولت، سازمان‌ها و ارگان‌های ذی‌ربط آن، از جمله این نهادها هستند و از طرفی دیگر، نهادهای غیردولتی محلی هم که به صورت خودجوش شکل گرفته‌اند، تأثیر بسیاری بر رشد و گسترش فعالیت‌های کارآفرینی دارند (Lordkipanidze et al, 2005: 78). تاکنون هر یک از محققان و متخصصان بر اساس رویکردهای علمی و نظری خود، اقدام به شناسایی و مطالعه عوامل ظرفیتی تأثیرگذار در توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی کرده‌اند (جدول ۲).

همچنین از دیدگاه لوردکیپانیدزه^۱ و همکاران (۲۰۰۵) توسعه کارآفرینی روستایی به ظرفیت‌های فرهنگی-اجتماعی، محیطی و زیرساختی، اقتصادی و نهادی بستگی دارد:

عوامل فرهنگی و اجتماعی

یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر کارآفرینی در هر جامعه‌ای، فرهنگ حاکم بر آن جامعه است. فرهنگی که برای افراد کارآفرین ارزش قائل است و افراد زیادی را به کارآفرینی تشویق می‌کند. در خصوص فرهنگ کارآفرینانه، جوامع می‌توانند سیاست‌هایی را ایجاد کنند تا رفتار کارآفرینانه تشویق شود. رابطه‌ای قوی بین فرهنگ مردم و تمایل به کارآفرینی وجود دارد (Lordkipanidze et al, 2005: 788). عوامل اجتماعی و فرهنگی از ابعاد فراموش‌شده کارآفرینی‌اند که تا به امروز ناشی از نگاه تک‌بعدی به کارآفرینی بوده است؛ زیرا فردی که به خلق ایده‌های نو می‌پردازد، دارای زمینه‌های اجتماعی، مانند ویژگی‌های خانوادگی، آداب و رسوم جامعه، میزان مشارکت و همکاری، دوستان و اقوام و همسایگان است که می‌توانند در دستیابی به موفقیت او را یاری کنند. بنابراین، کارآفرینی به لحاظ اجتماعی، منافع و آثار مثبتی در جامعه روستایی دارد و سود اجتماعی را از طریق دولت عاید جامعه می‌کند که به نوعی نشان دهنده توسعه اجتماعی-اقتصادی جامعه است. هر چه مشارکت جامعه در فعالیت‌های کارآفرینی بیشتر باشد، سریع‌تر به توسعه اقتصادی و اجتماعی دست می‌یابد (بهکیش، ۱۳۸۰: ۲۴۸-۲۴۱).

عوامل نهادی و زیرساخت‌ها

توجه به عوامل محیطی در توسعه کارآفرینی روستایی و کشاورزی به منظور کاهش مخاطرات محیطی، استفاده مناسب از منابع و جز این‌ها اهمیت بالایی دارد (افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹: ۴۶).

جدول ۲: عوامل ظرفیتی تأثیرگذار بر توسعه کارآفرینی روستایی در رویکردهای مختلف کارآفرینی

محققین و سال	معیارها	رویکردها
آناند سینگ و کریشنا: ۱۹۹۴	مهارت‌های فنی: توانایی عملیاتی کردن و... مهارت‌های مدیریتی: توانایی سازماندهی، تکمیل کارها، وظایف و اداره فعالیت‌ها مهارت‌های کارآفرینی: توانایی شناسایی فرصت‌ها، مشکلات، راه‌حل‌ها و...	رویکرد مهارتی
مرکز توسعه کارآفرینی کشاورزی آتسگوی نیویورک: ۲۰۰۶، مرکز کارآفرینی کارولینا شمالی آمریکا: ۲۰۰۶	میزان منابع مالی اولیه، نوآوری شخصی، خطرپذیری، تولیدات و شناسایی زنجیره‌های تولید، تحلیل بازار و...	رویکرد اقتصادی
آلیسون: ۱۹۹۰	مکان جغرافیایی، مهارت‌ها و دانش‌های کسب شده، ارتباط افراد کارآفرین، تجربه فعالیت در کارهای کوچک و...	رویکرد سازمانی
مرکز توسعه کارآفرینی کشاورزی آتسگوی نیویورک: مایا: ۲۰۰۲،	شرایط اقتصادی، دسترسی به سرمایه‌های موجود فرصت‌های دسترسی به مشاوره، دسترسی به خدمات حمایتی، مشتریان و افراد مورد نیاز	رویکرد شرایط محیطی
مولن‌هویز: ۱۹۹۶	تمرکز بر گرایش‌های فردی، نظریه‌های شخصیتی و بلوغ شخصی: شامل خلاقیت، اعتماد و خودآگاهی	رویکرد ویژگی‌ها ^۱ و شخصیتی (روان‌شناسی)
مولن‌هویز: ۱۹۹۶	تعداد افراد خانواده، سن، تحصیلات و توانایی ارتباطی...	رویکرد جمعیت‌شناختی ^۲
آدلجا و همکاران: ۲۰۰۷	خطرپذیری، نیاز به توفیق، مرکز کنترل و...	رویکرد گرایشی یا رفتاری ^۳
افتخاری و همکاران (۱۳۸۷)	خطرپذیری یا مخاطره‌پذیری اقتصادی، کشف، ارزیابی و بهره‌برداری از فرصت‌ها و...	اقتصادی
	نوآوری، ابتکار، انعطاف‌پذیری، کاردانی و تدبیر، تغییرپذیری، قدرت درک بالا، آینده‌نگری و...	اجتماعی
	زمین، آب و خاک مناسب، شناسایی فرصت‌های بالقوه و بالفعل محیط، آسیب‌پذیری پایین و...	محیطی
	صفات رهبری در هدایت فعالیت‌ها، توانایی‌های مدیریتی بالا، کمک به افراد محلی برای مشارکت و...	نهادی

مأخذ: Singh & Krishna, 1994, Alison, 1990, Maya, 2002, Hoyes, 1996, Adelja & et al, 2007

رکن الدین افتخاری و همکاران، ۱۳۸۷

در این راستا یکی از دلایل عقب ماندگی و توسعه نیافتگی روستاها، بی توجهی به ظرفیت‌ها و پتانسیل‌های روستایی است که می‌توان این ظرفیت‌ها را شناسایی و زمینه‌های کارآفرینی را فراهم کرد؛ بنابراین، لذا بر اساس رویکرد توسعه ظرفیتی یکپارچه نسبت به توسعه کارآفرینی روستایی، ابعاد ظرفیتی ضروری برای توجه و تأکید در فرایند توسعه کارآفرینی روستایی عبارت‌اند از: ظرفیت اقتصادی، ظرفیت فردی، ظرفیت محیطی، ظرفیت‌های اجتماعی- فرهنگی و نهادی، ظرفیت زیرساختی (جدول ۳).

اما باید گفت که مطالعه ظرفیت‌های توسعه کارآفرینی روستایی مستلزم، اتخاذ رویکرد توسعه ظرفیتی است. توسعه ظرفیتی مکمل ایده‌های دیگری است که تفکر توسعه را در دهه گذشته تحت سیطره داشته‌اند و هنوز هم ایفای نقش می‌کنند. این مفاهیم شامل نهادسازی، تقویت و توسعه نهادی، مدیریت توسعه منابع انسانی و نهادگرایی جدید است. این‌ها و مفاهیم دیگر مربوط به توسعه سازمانی، توسعه جامعه، توسعه روستایی یکپارچه و توسعه پایدار رده‌بندی شده‌اند، به طوری که رویکردهای پراکنده قبلی را "توسعه ظرفیتی" در مفهوم وسیع‌تر به راهبردی منسجم با چشم‌انداز درازمدت مرتبط می‌کنند (پیربایی، ۱۳۸۲: ۲۶).

جدول ۳: عوامل ظرفیتی تأثیرگذار در توسعه کارآفرینی روستایی در رویکرد توسعه ظرفیتی یکپارچه

مؤلفه‌ها	ابعاد
دسترسی به سرمایه، دسترسی به تسهیلات و منابع، برخورداری از فرصت اقتصادی، نیروی کار فراوان، حمایت‌های نهادی	ظرفیت اقتصادی
ریسک‌پذیری، خلاقیت و نوآوری، اعتماد به نفس، دانش و آگاهی، تحمل و ابهام، کانون کنترل، توفیق‌طلبی، مهارت و تجربه کاری	ظرفیت فردی
محیط طبیعی	ظرفیت محیطی
مشوق بودن در جامعه، وجود امنیت فعالیت اقتصادی، وجود زمینه‌های مشارکتی اقتصادی در روستا، تعلق به محیط روستایی، پیوندهای اجتماعی در روستا	ظرفیت‌های اجتماعی- فرهنگی و نهادی
برخورداری روستا از امکانات اساسی، سهولت دسترسی، وجود ابزارهای اولیه فعالیت	ظرفیت زیرساختی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

کارآفرینی در جوامع روستایی بروز کرده و سازماندهی شده تا بتوان از این طریق، حق توسعه‌یافتگی و زندگی شرافتمندانه را در فضاهای زیست روستایی تحقق عینی بخشید؛ اما تاکنون به دلیل نگاه تک‌بعدی و تک‌ساختی با تأکید بر اقتصاد در اشتغال کارآفرینی، منجر به غلبه نگاه اقتصادی به پدیده اشتغال و کارآفرینی شده است. همان‌طور که آلیسون و آندرسون می‌گویند: "کارآفرینی فعالیتی ترکیبی است که تحت تأثیر تمامی عوامل درونی و بیرونی زندگی بوده و همه جوانب زندگی را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد". بنابراین، اگر بخواهیم به یک جمع‌بندی درباره رویکردهای مختلف کارآفرینی در مناطق روستایی برسیم، اتخاذ

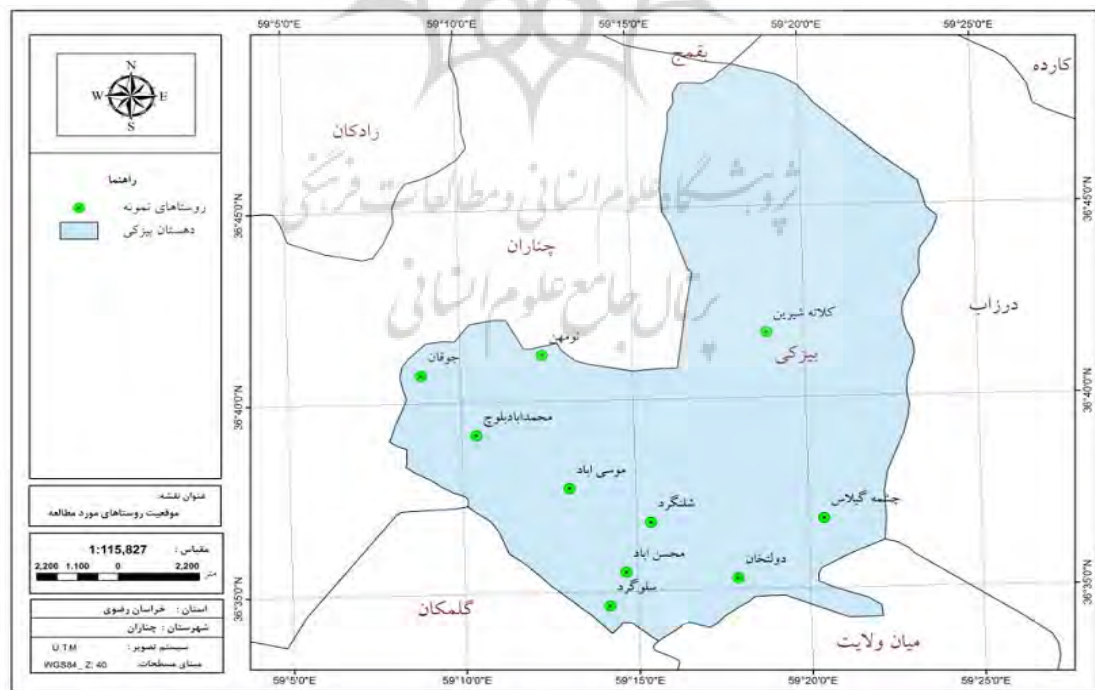
امروزه نگاه غالب به کارآفرینی، نگاه ترکیبی است و در این وضعیت به کارآفرینی به صورت یک فرایند ترکیبی نگریسته، که دارای یک‌سری ورودی (عوامل فردی، سازمانی و محیطی)، فرایند پردازش (شکل‌گیری، تفکر، تدوین برنامه فعالیت و اجرای ایده) و خروجی (رشد، تغییر و نوآوری) می‌باشد (احمدپور و مطلبی، ۱۳۹۲: ۲۵). با عنایت به مطالب پیش‌گفته در مفهوم کارآفرینی، می‌توان گفت که کارآفرینی روستایی به عنوان یک مفهوم جدید، نیازمند دیدگاه یکپارچه و ترکیبی است تا در چهارچوب آن، روحیه و انگیزه نوآوری، خلاقیت، خطرپذیری، مشارکت، شایستگی‌ها، ظرفیت‌ها و توانمندی‌ها و... به عنوان موتور محرکه

طراحی شد که در مجموع ۲۲ مؤلفه است که از طریق ۱۱۰ متغیر در قالب طیف لیکرت عملیاتی شد. برای عملیاتی‌سازی پرسش‌نامه و جمع‌آوری داده‌ها، با توجه به مسأله تحقیق، محدوده مورد مطالعه منحصر به جوامع روستایی است. در این راستا، جامعه آماری تحقیق شامل سرپرستان اعضای خانوارهای بالای ۱۰ روستای دهستان بیزکی شهرستان چناران به عنوان مکان‌های روستایی نمونه انتخاب شدند (شکل ۲). این دهستان در بخش گلپه‌هار شهرستان چناران استان خراسان رضوی قرار داشته و اغلب روستاییان ساکن در این منطقه دارای فعالیت‌های مرتبط با بخش کشاورزی هستند. وجود ظرفیت‌های طبیعی همچون منابع آب مناسب، هوای معتدل تابستانی، خاک حاصل‌خیز و نیروی انسانی قابل توجه در مناطق روستایی دهستان می‌تواند به عنوان زمینه‌ساز توسعه فعالیت‌های کارآفرینی و تنوع‌بخشی اقتصادی برای روستاهای منطقه به شمار آید.

"رویکرد ترکیبی" یکی از روش‌های مناسب در این باره است؛ زیرا روستاها به دلیل ماهیت ساختاری، کارکردی و وجودی خود با همه عوامل زندگی بشری در ارتباط هستند و نمی‌توان با نگاه تک‌بعدی به آن، چالش‌های پیش‌رو را حل کرد.

روش‌شناسی و منطقه مورد مطالعه

روش تحقیق در مطالعه حاضر، توصیفی-تحلیلی و از جنبه هدف نیز کاربردی است. روش جمع‌آوری داده‌ها در دو نوع کتابخانه‌ای و مطالعه میدانی است. در این مطالعه بر اساس مطالعه میدانی، داده‌ها از طریق پرسش‌نامه جمع‌آوری شده است. برای طراحی پرسش‌نامه محقق ساخته ابتدا بر اساس چارچوب نظری ابعاد مختلف ظرفیتی تأثیرگذار در توسعه کارآفرینی در قالب ۶ بُعد ظرفیت اقتصادی، ظرفیت فردی، ظرفیت محیطی، ظرفیت‌های اجتماعی-فرهنگی و نهادی، ظرفیت زیرساختی مورد شناسایی قرار گرفته و سپس متناسب با هر بُعد مؤلفه‌ای

شکل ۲: موقعیت روستاهای مورد مطالعه

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۳۹۵

دانش و آگاهی، تحمل و ابهام، کانون کنترل، توفیق طلبی و مهارت و تجربه کاری، ظرفیت محیطی با مؤلفه‌های (محیط طبیعی)، ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و نهادی با مؤلفه‌های (مشوق بودن در جامعه، وجود امنیت فعالیت اقتصادی، وجود زمینه‌های مشارکتی اقتصادی در روستا، تعلق به محیط روستایی و پیوندهای اجتماعی در روستا) و ظرفیت زیرساختی با مؤلفه‌های (برخوردار بودن روستا از امکانات اساسی، سهولت دسترسی و وجود ابزارهای اولیه فعالیت) مورد سنجش قرار گرفته است. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش‌های آماری و مدل‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه مانند ویکور و روش وزن‌دهی آنتروپی شانون استفاده شده است.

یافته‌های تحقیق

با توجه به داده‌های توصیفی مشخص شد که ۷۰ نفر از پاسخ‌گویان را مردان ۴۵/۲ درصد و تعداد ۸۵ نفر را زنان ۵۴/۸ درصد تشکیل می‌دهند. همچنین توزیع فراوانی سطح تحصیلات ابتدایی و راهنمایی به ترتیب با ۳۹/۴ درصد و ۳۰/۳ درصد بیشترین افراد پاسخ‌گو را تشکیل می‌دهند. همچنین سطح تحصیلات ابتدایی، دیپلم و بالاتر نیز به ترتیب با ۱۵/۵ درصد، ۱۳/۵ درصد، ۱/۳ درصد تحصیلات سایر افراد پاسخ‌گو را در بر می‌گیرند.

جدول ۵: وضعیت جنسیت و تحصیلات کارآفرینان روستایی

جنسیت	فراوانی	درصد
زن	۸۵	۵۴/۸
مرد	۷۰	۴۵/۲
جمع	۲۶۰	۱۰۰٪
سطح تحصیلات		
ابتدایی		۳۹/۴
راهنمایی		۳۰/۳
متوسطه		۱۵/۵
دیپلم و بالاتر		۱۳/۵
سایر		۱/۳
جمع	۲۶۰	۱۰۰٪

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

انتخاب نمونه از جامعه آماری به صورت نمونه‌گیری تصادفی و حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران و با میزان خطای ۰/۰۸ و اصلاح نمونه‌های کمتر از ۱۰ مورد حدود ۲۶۰ نفر برآورد شده است (جدول ۴).

جدول ۴: روستاهای نمونه و توزیع نمونه‌ها

در بین روستاهای جامعه آماری

روستا	تعداد خانوار	نمونه‌ها
سلوگرد	۳۶۸	۶۸
محسن‌آباد	۱۱۰	۲۹
محمدآباد بلوچ	۲۱	۲۰
جوقان	۴۴	۲۰
چشمه گیلان	۳۵	۲۰
موسی‌آباد	۳۶	۲۰
کلانته‌شیرین	۳۲	۲۰
نومهن	۵۴	۲۱
شلنگرد	۶۱	۲۲
دولخان	۳۰	۲۰
جمع	۷۹۱	۲۶۰

مأخذ: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰

روایی صوری^۱ پرسش‌نامه توسط پانل متخصصان^۲ مورد تأیید قرار گرفت. مطالعه راهنما^۳ در منطقه مشابه جامعه آماری با تعداد ۳۰ پرسش‌نامه صورت گرفت و با داده‌های کسب شده و استفاده از فرمول ویژه کرونباخ آلفا در نرم‌افزار SPSS، پایایی^۴ بخش‌های مختلف پرسش‌نامه تحقیق برابر با ابعاد ظرفیت اقتصادی (۰/۵۹)، ظرفیت فردی (۰/۶۵)، ظرفیت محیطی (۰/۶۲)، ظرفیت‌های اجتماعی، فرهنگی و نهادی (۰/۶۸) و ظرفیت زیرساختی (۰/۶۴) است. در این تحقیق ابعاد ظرفیت‌های اقتصادی با مؤلفه‌های (دسترس به سرمایه، دسترسی به تسهیلات و منابع، برخوردار بودن از فرصت اقتصادی، نیروی کار فراوان و حمایت‌های نهادی)، ظرفیت فردی با مؤلفه‌های (ریسک‌پذیری، خلاقیت و نوآوری، اعتماد به نفس،

- 1-Face Validity
- 2-Panel of Expert
- 3-Pilot study
- 4-Reliability

برای بررسی نرمال بودن متغیرها از آزمون Kolmogorov-Smirnov استفاده شده است. در این آزمون فرضیه صفر نرمال بودن داده‌هاست. اگر مقدار Z Kolmogorov-Smirnov بین $+1/96$ و $-1/96$ باشد و سطح معناداری بیشتر از $0/05$ باشد، فرضیه صفر رد می‌شود و نرمال بودن داده‌ها تأیید می‌شود. نتایج نشان می‌دهد که کلموگروف-اسمیرونوف بعد اقتصادی و زیرساختی، فردی، محیطی و اجتماعی فرهنگی بین $+1/96$ و $-1/96$ می‌باشد و سطح معناداری آن‌ها بیشتر از $0/05$ می‌باشد در نتیجه در توزیع داده‌ها در همه‌ی ابعاد نرمال می‌باشد (جدول ۷).

یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که بیشترین پاسخ‌گویان در محدوده سنی ۳۱ الی ۴۰ سال قرار دارند و همان‌طوری که جدول شماره ۶ نشان می‌دهد، پاسخ‌گویان در گروه سنی زیر ۲۰ سال در پایین‌ترین سطح قرار دارد.

جدول ۶: مشخصات فردی کارآفرینان روستایی

گروه سنی	فراوانی	درصد
۲۰ سال و کمتر	۱۷	۶/۵۴
۲۱-۳۰	۷۵	۲۸/۸۵
۳۱-۴۰	۹۸	۳۷/۶۹
۴۱ سال و بالاتر	۷۰	۲۶/۹۲
جمع	۲۶۰	۱۰۰٪

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

جدول ۷: آزمون کلموگروف-اسمیرونوف

بعد	میانگین	انحراف معیار	Kolmogorov-Smirnov Z	سطح معنی‌داری	نتیجه آزمون
اقتصادی	۲/۶۸۳۶	۰/۴۰۵۱۶	۰/۹۲۰	۰/۳۶۶	تأیید نرمال بودن
محیطی	۲/۷۳۶۰	۳۵۰۶۵	۱/۰۹۶	۰/۱۸۱	تأیید نرمال بودن
ظرفیت فردی	۳/۳۶۳۲	۳۴۹۰۸	۰/۹۸۲	۰/۲۹۰	تأیید نرمال بودن
زیرساختی	۳/۰۲۹۴	۰/۷۷۸۴۰	۱/۲۰۰	۰/۱۱۲	تأیید نرمال بودن
اجتماعی، فرهنگی و نهادی	۲/۹۷۲۲	۰/۲۸۲۳۸	۰/۶۸۶	۰/۷۳۴	تأیید نرمال بودن

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

بالاترین مؤلفه ریسک‌پذیری (۳/۶) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه ریسک‌پذیری (۳/۳)، بالاترین میانگین مؤلفه خلاقیت و نوآوری (۳/۵۹) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه خلاقیت و نوآوری (۳/۱۴)، بالاترین میانگین مؤلفه اعتماد به نفس (۳/۴۸) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه اعتماد به نفس (۳/۳۸)، بالاترین میانگین مؤلفه دانش و آگاهی (۳/۵۹) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه دانش و آگاهی (۳/۰۲)، بالاترین میانگین مؤلفه تحمل و ابهام (۳/۷) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه تحمل و ابهام (۳/۵۱)، بالاترین میانگین مؤلفه کانون کنترل (۳/۶۷) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه کانون کنترل (۳/۳۲)، بالاترین میانگین مؤلفه توفیق‌طلبی (۳/۵۱) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه توفیق‌طلبی (۳/۲۸)، بالاترین

در ادامه با توجه به نرمال بودن داده‌ها، از طریق آزمون T به تحلیل متغیرهای مربوط به هر یک از شاخص‌ها پرداخته می‌شود. با توجه به سطح معناداری به دست آمده که در همه متغیرها زیر آلفا $0/05$ است می‌توان گفت که ظرفیت‌های توسعه کارآفرینی در بین پاسخ‌گویان متفاوت از یکدیگر بوده و تأثیرگذار در توسعه کارآفرینی در مناطق روستایی است؛ اما باید توجه داشت که در وضع موجود شرایط برخی از شاخص‌ها کمتر از متوسط نظری یعنی عدد ۳ بوده و در برخی از متغیرها بیشتر از عدد ۳ است. بنابراین، به منظور توسعه کارآفرینی در روستاها، به تقویت ظرفیت‌های ضعیف در مناطق روستایی برای فراهم ساختن بسترهای کارآفرینی نیاز است. همچنین

میانگین مؤلفه وجود ابزارهای اولیه فعالیت (۲/۵۵) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه وجود ابزارهای اولیه فعالیت (۱/۱۶) است.

در ادامه به منظور بررسی ظرفیت‌های کارآفرینی روستاهای مورد مطالعه در ۲۲ شاخص "ریسک‌پذیری، خلاقیت و نوآوری، اعتماد به نفس، دانش و آگاهی، تحمل و ابهام، کانون کنترل، توفیق‌طلبی، مهارت و تجربه کاری، دسترسی به سرمایه، دسترسی به تسهیلات و منابع، برخورداری از فرصت اقتصادی، نیروی کار فراوان، حمایت‌های نهادی، مشوق بودن در جامعه، وجود امنیت فعالیت اقتصادی، وجود زمینه‌های مشارکتی اقتصادی در روستا، تعلق به محیط روستایی، پیوندهای اجتماعی در روستا، محیط طبیعی، برخورداری روستا از امکانات اساسی، سهولت دسترسی، وجود ابزارهای اولیه فعالیت" در ۵ بُعد ظرفیت فردی، ظرفیت اقتصادی، ظرفیت زیرساختی، ظرفیت محیطی و ظرفیت اجتماعی، فرهنگی و نهادی مورد مطالعه قرار گرفت. نتایج توصیفی هر یک از شاخص‌ها در زیر نشان داده شده است.

بعد اقتصادی در ۲۷ شاخص "دسترسی به تسهیلات و منابع، نیروی کار فراوان، دسترسی به تسهیلات و برخورداری از فرصت اقتصادی" بررسی شده است. تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده نشان می‌دهد که میزان تغییرات ایجاد شده در بُعد اقتصادی بیشتر از حد متوسط است و رضایت‌مندی قابل قبولی در این زمینه وجود دارد. مقدار Sig آزمون T برای تمام شاخص‌های اقتصادی برابر با ۰/۰۰۰ (یعنی کوچکتر از ۰/۰۵) است. از آنجایی که این میزان خطا، از میزان خطای قابل قبول برای آزمون یعنی ۰/۰۵ کمتر است؛ در نتیجه می‌توان این‌گونه استدلال کرد که بُعد اقتصادی تأثیر مثبتی در ایجاد و توسعه ظرفیت‌های کارآفرینی داشته است و در سطح اطمینان بالای ۹۵٪ معنادار می‌باشد. همچنین میانگین

میانگین مؤلفه مهارت و تجربه کاری (۳/۶۵) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه مهارت و تجربه کاری (۳/۲۲)، بالاترین میانگین مؤلفه دسترسی به سرمایه (۳/۹۵) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه مهارت و تجربه کاری (۲/۱۹)، بالاترین میانگین مؤلفه دسترسی به تسهیلات و منابع (۲/۴۸) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه دسترسی به تسهیلات و منابع (۱/۷۲)، بالاترین میانگین مؤلفه برخورداری از فرصت‌های اقتصادی (۲/۹۲) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه برخورداری از فرصت‌های اقتصادی (۲/۶۶)، بالاترین میانگین مؤلفه نیروی کار فراوان (۳/۰۸) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه نیروی کار فراوان (۲/۵۹)، بالاترین میانگین مؤلفه حمایت‌های نهادی (۳/۵۴) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه حمایت‌های نهادی (۱/۹۹)، بالاترین میانگین مؤلفه مشوق بودن در جامعه (۳/۱۵) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه مشوق بودن در جامعه (۳/۱۵)، بالاترین میانگین مؤلفه امنیت فعالیت‌های اقتصادی (۳/۱۹) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه امنیت فعالیت‌های اقتصادی (۲/۷)، بالاترین میانگین مؤلفه وجود زمینه‌های مشارکتی اقتصادی در روستا (۳/۴۷) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه وجود زمینه‌های مشارکتی اقتصادی در روستا (۳/۱۸)، بالاترین میانگین مؤلفه تعلق به محیط روستایی (۳/۲۳) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه تعلق به محیط روستایی (۲/۷۹)، بالاترین میانگین مؤلفه پیوندهای اجتماعی در روستا (۳/۵۳) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه پیوندهای اجتماعی در روستا (۲/۵۰)، بالاترین میانگین مؤلفه محیط طبیعی (۳/۵۱) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه محیط طبیعی (۱/۳۷)، بالاترین میانگین مؤلفه برخورداری روستا از امکانات اساسی (۳/۷۶) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه برخورداری روستا از امکانات اساسی (۲/۷۸)، بالاترین میانگین مؤلفه سهولت دسترسی (۳/۶۵) و پایین‌ترین میانگین مؤلفه سهولت دسترسی (۲/۱۲) و بالاترین

شاخص‌های نیروی کار فراوان، برخورداری از فرصت‌های اقتصادی، دسترسی به سرمایه متوسط و بیشتر از حد متوسط است که بیانگر موافقت اکثر پاسخ‌گویان در زمینه تأثیرات مثبت بر ظرفیت کارآفرینی می‌باشد؛

اما میانگین شاخص دسترسی به تسهیلات پایین است که نشان می‌دهد، دسترسی به تسهیلات در روستاها پایین و کم است (جدول ۸).

جدول ۸: بررسی میزان ظرفیت‌های کارآفرینی در بُعد اقتصادی

بُعد	شاخص	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵٪		سطح معنی‌داری sig	مقدار T	میانگین	انحراف معیار
		حد بالا	حد پایین				
اقتصادی	برخورداری از فرصت‌های اقتصادی	۲/۹۲	۲/۴۱	۰/۰۰۰	۵۳/۱۰	۲/۸۱	۰/۶۶
	نیروی کار فراوان	۳/۱۵	۲/۹۴	۰/۰۰۰	۵۶/۷۰	۳/۰۵	۰/۶۷
	دسترسی به تسهیلات	۲/۰۹	۱/۹۵	۰/۰۰۰	۵۳/۸۵	۲/۰۲	۰/۴۶
	دسترسی به سرمایه	۲/۹۲	۲/۷۵	۰/۰۰۰	۶۶/۵۲	۲/۸۳	۰/۵۳

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

کمتر است، در نتیجه می‌توان این‌گونه استدلال کرد که بُعد فردی تأثیر بسیار بالا و مثبتی در ایجاد و توسعه ظرفیت‌های کارآفرینی داشته است و در سطح اطمینان بالای ۹۵٪ معناداری می‌باشد. همچنین میانگین شاخص‌های ریسک‌پذیری، خلاقیت و نوآوری، اعتماد به نفس، دانش و آگاهی، تحمل و ابهام، کانون کنترل، توفیق‌طلبی، مهارت و تجربه کاری بیشتر از حد متوسط است که بیانگر موافقت اکثر پاسخ‌گویان در زمینه تأثیرات مثبت این بُعد بر ظرفیت کارآفرینی است (جدول ۹).

بُعد فردی در ۲۸ شاخص "ریسک‌پذیری، خلاقیت و نوآوری، اعتماد به نفس، دانش و آگاهی، تحمل و ابهام، کانون کنترل، توفیق‌طلبی، مهارت و تجربه کاری" بررسی شده است. تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده نشان می‌دهد که میزان تغییرات ایجاد شده در بُعد فردی بیشتر از حد متوسط است و رضایت‌مندی قابل قبولی در این زمینه وجود دارد. مقدار آزمون t برای تمام شاخص‌های اقتصادی برابر ۰/۰۰۰ (یعنی کوچکتر از ۰/۰۵) است. از آنجایی که این میزان خطا، از میزان خطای قابل قبول برای آزمون یعنی ۰/۰۵

جدول ۹: بررسی میزان ظرفیت‌های کارآفرینی در بُعد ظرفیت فردی

بُعد	شاخص	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵٪		سطح معنی‌داری sig	مقدار T	میانگین	انحراف معیار
		حد بالا	حد پایین				
ظرفیت فردی	ریسک‌پذیری	۳/۵۳	۳/۳۴	۰/۰۰۰	۷۳/۰۷	۳/۴۴	۰/۵۸
	خلاقیت و نوآوری	۳/۵۴	۳/۲۹	۰/۰۰۰	۵۳/۸۰	۳/۴۱	۰/۷۹
	اعتماد به نفس	۳/۴۳	۳/۲۵	۰/۰۰۰	۶۹/۸۲	۳/۳۴	۰/۵۹
	دانش و آگاهی	۳/۰۱	۲/۸۵	۰/۰۰۰	۷۰/۷۳	۲/۹۳	۰/۵۱
	تحمل و ابهام	۳/۶۵	۳/۲۱	۰/۰۰۰	۳۰/۷۰	۳/۳۴	۱/۳۹
	کانون کنترل	۳/۵۹	۳/۴۰	۰/۰۰۰	۷۱/۹۲	۳/۵۰	۰/۶۰
	توفیق‌طلبی	۳/۴۹	۳/۲۹	۰/۰۰۰	۶۶/۸۲	۳/۳۹	۰/۶۳
	مهارت و تجربه کاری	۳/۵۲	۳/۳۴	۰/۰۰۰	۷۶/۴۵	۳/۴۳	۰/۵۵

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

روستا از امکانات اساسی، سهولت دسترسی و وجود ابزارهای اولیه فعالیت بیشتر از حد متوسط است که بیاگر موافقت اکثر پاسخ‌گویان در زمینه تأثیرات مثبت این بُعد بر ظرفیت کارآفرینی می‌باشد و در بُعد محیطی، تنها در یک شاخص محیط طبیعی مورد بررسی قرار گرفته شده است. مقدار Sig آزمون T برای محیط طبیعی برابر با ۰/۰۰۰ (یعنی کوچکتر از ۰/۰۵) می‌باشد. از آنجایی که این میزان خطا، از میزان خطای قابل قبول برای آزمون یعنی ۰/۰۵ کمتر است و میانگین این بُعد بیشتر از حد متوسط است که اکثر پاسخ‌گویان موافق تأثیر این بُعد بر توسعه کارآفرینی هستند؛ در نتیجه می‌توان این‌گونه استدلال کرد که بُعد محیطی تأثیر مثبتی در توسعه ظرفیت‌های کارآفرینی داشته است (جدول ۱۰).

بُعد زیرساختی در ۲۹ شاخص "برخورداري روستا از امکانات اساسی، سهولت دسترسی و وجود ابزارهای اولیه فعالیت" بررسی شده است. تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده نشان می‌دهد که میزان تغییرات ایجاد شده در بُعد زیرساختی بیشتر از حد متوسط است و رضایت‌مندی قابل قبولی در این زمینه وجود دارد. مقدار Sig آزمون T برای تمام شاخص‌های اقتصادی برابر با ۰/۰۰۰ (یعنی کوچکتر از ۰/۰۵) است. از آنجایی که این میزان خطا، از میزان خطای قابل قبول برای آزمون یعنی ۰/۰۵ کمتر است، در نتیجه می‌توان این‌گونه استدلال کرد که بُعد زیرساختی تأثیر بسیار بالا و مثبتی در ایجاد و توسعه ظرفیت‌های کارآفرینی داشته است و در سطح اطمینان بالای ۹۵٪ معناداری می‌باشد. همچنین میانگین شاخص‌های برخورداري

جدول ۱۰: بررسی میزان ظرفیت‌های کارآفرینی در بُعد ظرفیت زیرساختی و محیطی

انحراف معیار	میانگین	مقدار T	سطح معنی‌داری sig	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵٪		شاخص	بُعد
				حد بالا	حد پایین		
۰/۰۷۸	۲/۳۸	۳۰/۲۸	۰/۰۰۰	۲/۲۳	۲/۵۴	برخورداري روستا از امکانات اساسی	زیرساختی
۰/۰۹۳	۳/۳۶	۳۵/۸۵	۰/۰۰۰	۳/۱۸	۳/۵۵	سهولت دسترسی	
۰/۰۵۵	۳/۳۳	۶۰/۶۰	۰/۰۰۰	۳/۲۲	۳/۴۴	وجود ابزارهای اولیه فعالیت	
۰/۳۵۰	۲/۷۳	۹۷/۱۴۲	۰/۰۰۰	۲/۶۸	۲/۷۹	محیط طبیعی	محیطی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

T برای تمام شاخص‌های اقتصادی برابر با ۰/۰۰۰ (یعنی کوچکتر از ۰/۰۵) است. از آنجایی که این میزان خطا، از میزان خطای قابل قبول برای آزمون یعنی ۰/۰۵ کمتر است؛ در نتیجه می‌توان این‌گونه استدلال کرد که بُعد اجتماعی- فرهنگی و نهادی تأثیر بسیار بالا و مثبتی در ایجاد و توسعه ظرفیت‌های کارآفرینی داشته است و در سطح اطمینان بالای ۹۵٪ معناداری می‌باشد. همچنین میانگین شاخص‌های حمایت‌های نهادی، مشوق بودن در جامعه، وجود

بُعد اجتماعی- فرهنگی و نهادی در ۶ شاخص "حمایت‌های نهادی، مشوق بودن در جامعه، وجود امنیت فعالیت اقتصادی، وجود زمینه‌های مشارکتی اقتصادی در روستا، تعلق به محیط روستایی و پیوند اجتماعی" بررسی شده است. تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده نشان می‌دهد که میزان تغییرات ایجاد شده در بُعد اجتماعی- فرهنگی و نهادی در حد متوسط و بیشتر از حد متوسط است و رضایت‌مندی قابل قبولی در این زمینه وجود دارد. مقدار Sig آزمون

امنیت فعالیت اقتصادی، وجود زمینه‌های مشارکتی اقتصادی در روستا، تعلق به محیط روستایی و پیوند اجتماعی بیشتر از حد متوسط است که بیانگر

موافقت اکثر پاسخ‌گویان در زمینه تأثیرات مثبت این بُعد بر ظرفیت کارآفرینی است (جدول ۱۱).

جدول ۱۱: بررسی میزان ظرفیت‌های کارآفرینی در بُعد ظرفیت اجتماعی - فرهنگی و نهادی

انحراف معیار	میانگین	مقدار t	سطح معنی‌داری sig	میزان اختلاف در سطح اطمینان ۹۵٪		شاخص	بُعد
				حد بالا	حد پایین		
۰/۳۷	۲/۷۱	۹۰/۶۴	۰/۰۰۰	۲/۶۵	۲/۷۷	حمایت‌های نهادی	ظرفیت اجتماعی - فرهنگی و نهادی
۰/۶۸	۲/۹۰	۵۲/۹۱	۰/۰۰۰	۲/۷۹	۳/۰۰	مشوق بودن در جامعه	
۰/۶۲	۲/۹۹	۵۹/۳۱	۰/۰۰۰	۲/۸۹	۳/۰۹	وجود امنیت فعالیت اقتصادی	
۰/۶۰	۳/۳۳	۶۹/۰۰	۰/۰۰۰	۳/۲۳	۳/۴۲	وجود زمینه‌های مشارکتی اقتصادی در روستا	
۰/۶۹	۲/۴۰	۴۳/۰۰	۰/۰۰۰	۲/۲۹	۲/۵۱	تعلق به محیط روستایی	
۰/۶۳	۳/۴۸	۶۸/۱۶	۰/۰۰۰	۳/۳۸	۳/۵۸	پیوند اجتماعی	

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

همان گونه که نتایج نشان می‌دهد، با توجه به داده‌های حاصل از همبستگی اسپیرمن، بین بُعد اقتصادی با بُعد محیطی، فردی، اجتماعی - فرهنگی و نهادی، زیرساختی رابطه مثبت و معناداری در سطح ۰/۰۰۰ و زیر آلفا ۰/۰۵ وجود دارد که بیانگر این است که برای توسعه کارآفرینی نیاز به ارتباط هم‌افزا بین ابعاد مختلف با یکدیگر می‌باشد (جدول ۱۲).

از آنجایی که توسعه کارآفرینی نیازمند ظرفیت‌های لازم برای بروز و ظهور می‌باشد. نکته بسیار مهم این است که انواع مختلف ظرفیت‌های تأثیرگذار در توسعه کارآفرینی نیز می‌توانند بر روی یکدیگر تأثیرگذار بوده و باعث تقویت یا تضعیف یکدیگر شوند. بر این اساس در ادامه به برقراری همبستگی در بین ابعاد مختلف ظرفیت‌های تأثیرگذار در توسعه کارآفرینی روستایی با یکدیگر پرداخته شده است.

جدول ۱۲: ارتباط بین ابعاد اقتصادی، فردی، محیطی، اجتماعی - فرهنگی و نهادی، زیر ساختی

بُعد	ضریب همبستگی اسپیرمن	اقتصادی	فردی	محیطی	اجتماعی، فرهنگی و نهادی	زیر ساختی
اقتصادی	مقدار آماره اسپیرمن	۱	۰/۲۲۹	۰/۴۰۸	۰/۳۳۳	۰/۵۳۱
	سطح معنی‌داری	۰/۰۰۰	۰/۰۴	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
فردی	مقدار آماره اسپیرمن	۰/۲۲۹	۱	۰/۳۱۱	۰/۱۹۹	۰/۳۴۰
	سطح معنی‌داری	۰/۰۰۴	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۱۳	۰/۰۰۰
محیطی	مقدار آماره اسپیرمن	۰/۴۰۸	۰/۳۱۱	۱	۰/۲۶۳	۰/۲۹۳
	سطح معنی‌داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۱	۰/۰۰۰
اجتماعی، فرهنگی و نهادی	مقدار آماره اسپیرمن	۰/۳۳۳	۰/۱۹۹	۰/۲۶۳	۱	۰/۲۰۸
	سطح معنی‌داری	۰/۰۰۰	۰/۰۱۳	۰/۰۱	۰/۰۰۰	۰/۰۰۹
زیرساختی	مقدار آماره اسپیرمن	۰/۵۳۱	۰/۳۴۰	۰/۲۹۳	۰/۲۰۸	۱
	سطح معنی‌داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۳	۰/۰۰۰

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

گزینهٔ آم و بعد ژام است. نتیجهٔ داده‌های نرمال شده ماتریس نرمال را تشکیل می‌دهد. گام سوم: تعیین بهترین و بدترین مقدار برای همهٔ توابع معیارها. اگر تابع معیار نشان‌دهندهٔ سود (مثبت) باشد، بهترین و بدترین مقادیر بر اساس رابطهٔ زیر محاسبه می‌شود:

$$f_i^* = \max_j f_{ij} \quad \text{و} \quad f_i^- = \min_j f_{ij}$$

و اگر تابع معیار نشان‌دهندهٔ هزینهٔ (منفی) باشد، بهترین و بدترین مقادیر بر اساس رابطهٔ زیر محاسبه می‌شود:

$$f_i^* = \min_j f_{ij} \quad \text{و} \quad f_i^- = \max_j f_{ij}$$

بدین ترتیب، می‌توان بهترین و بدترین مقادیر را برای معیارها مشخص کرد.

گام چهارم: تعیین وزن و درجهٔ اهمیت خصوصیت‌ها. از روش آنتروپی‌شانون برای تعیین وزن شاخص‌ها استفاده شده است (جدول ۱۳).

اولویت‌بندی مکان‌های روستایی به لحاظ ظرفیت‌های توسعهٔ کارآفرینی

برای اولویت‌بندی و رتبه‌بندی روستاهای مورد مطالعه در برخورداری از ظرفیت کارآفرینی از مدل اولویت‌بندی ویکور (Opricovic & Tzeng, 2007: 515-517) استفاده شده است. این مدل دارای گام‌های متعددی است؛

گام اول: تشکیل ماتریس تصمیم‌گیری. در این ماتریس، در ستون‌ها، معیارهای مورد استفاده و در ردیف‌ها نیز روستاهای مورد مطالعه قرار دارند و داده‌های خام هر معیار مربوط به روستاها، که از پرسش‌نامه استخراج شده، در جدول قرار گرفته است. گام دوم: بهنجارسازی ماتریس تصمیم‌گیری با استفاده از روش معمولی. در این گام اقدام به محاسبهٔ مقادیر نرمال شده پرداخته می‌شود که در این مطالعه از طریق رابطهٔ زیر انجام گرفته است:

$$r_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum x_{ij}}$$

که در آن، x_{ij} مقدار اولیه و f_{ij} مقدار نرمال‌شده

جدول ۱۳: ماتریس وزن معیارها مختلف برای اولویت‌بندی ظرفیت توسعهٔ کارآفرینی

شاخص	مهارت و تجربهٔ کاری	توفیق طلبی	کانون کنترل	تحمل و ابهام	دانش و آگاهی	اعتماد به نفس	خلاقیت و نوآوری	ریسک‌پذیری
وزن‌ها	۰/۰۱۸	۰/۰۲۰	۰/۰۱۹	۰/۰۱۹	۰/۰۴۴	۰/۰۰۶	۰/۰۰۷	۰/۰۲۰
شاخص	وجود زمینه‌های مشارکتی اقتصادی در روستا	وجود امنیت فعالیت اقتصادی	مشوق بودن در جامعه	حمایت‌های نهادی	نیروی کار فراوان	برخورداری از فرصت اقتصادی	دسترسی به تسهیلات و منابع	دسترسی به سرمایه
وزن‌ها	۰/۰۱۵	۰/۰۰۳	۰/۰۰۲	۰/۰۰۴	۰/۰۰۱	۰/۰۵۴	۰/۰۷۸	۰/۰۴۹
شاخص		وجود ابزارهای اولیهٔ فعالیت	سهولت دسترسی	برخورداری روستا از امکانات اساسی	محیط طبیعی	پیوند اجتماعی	تعلق به محیط روستایی	
وزن‌ها		۰/۳۶۰	۰/۱۳۹	۰/۰۹۱	۰/۰۹۱	۰/۰۹۱	۰/۰۰۸	۰/۰۶۸

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۴

آل مثبت محاسبه و سپس، محاسبهٔ تجمیع آن بر اساس رابطه‌های زیر صورت می‌گیرد:

گام پنجم: محاسبهٔ مقادیر فاصلهٔ گزینه‌ها با راه‌حل ایده‌آل. در این مرحله، فاصلهٔ هر گزینه از راه‌حل ایده‌آل

و V وزن راهبرد (اکثریت معیارها) یا حداکثر مطلوبیت گروهی است. $\frac{S_i - S^*}{S^- - S^*}$ میزان فاصله از راه‌حل ایده‌آل مثبت گزینه i ام را نشان می‌دهد. به دیگر سخن، نشان‌دهنده فاصله از راه‌حل ایده‌آل منفی $\frac{R_i - R^*}{R^- - R^*}$ برای گزینه i ام است. در صورتی که $v > 0.5$ ، شاخص Q_i دارای حداکثر توافق و زمانی که $v < 0.5$ ، این شاخص نشان‌دهنده حداکثر نگرش منفی است. در کل، $V = 0.5$ به معنی توافق گروهی برابر است.

گام هفتم: رتبه‌بندی گزینه‌ها بر اساس مقادیر Q_i بر اساس مقادیر Q_i گزینه‌ها که در مرحله ششم محاسبه شد، می‌توان به رتبه‌بندی گزینه‌ها پرداخت. گزینه‌های دارای مقدار Q_i بیشتر در اولویت پایین‌تر قرار می‌گیرند و مقادیر Q_i کوچک‌تر به معنی رتبه بالاتر است (جدول ۱۴).

$$S_j = \sum_{i=1}^n \frac{w_i(f_{ij}^* - f_{ij})}{f_j^* - f_j^-}$$

$$R_j = \max_j [w_i(f_{ij}^* - f_{ij}) / (f_j^* - f_j^-)]$$

که در آن، S_j فاصله از گزینه i نسبت به راه‌حل ایده‌آل (ترکیب بهترین) و R_j فاصله گزینه i از راه‌حل ایده‌آل منفی (ترکیب بدترین) است. رتبه‌بندی عالی براساس S_j و رتبه‌بندی بد براساس مقادیر R_j انجام شد.

گام ششم: محاسبه مقدار Q_i : مقدار Q_i از طریق رابطه زیر محاسبه می‌شود:

$$Q_i = v \left[\frac{S_i - S^*}{S^- - S^*} \right] + (1 - v) \left[\frac{R_i - R^*}{R^- - R^*} \right]$$

که در آن:

$$S^* = \min_j S_j, S^- = \max_j S_j$$

$$R^* = \min_j R_j, R^- = \max_j R_j$$

جدول ۱۴: رتبه‌بندی روستاها در برخورداری از ظرفیت کارآفرینی

نام روستا	امداد	موسى آباد	محسن آباد	محمدآباد بلوچ	سلوگرد	چشمه گيلاس	کلاته شیرين	نومهن	شلنگرد	دولخان	جوقان	sum=s
	۰/۶۹۱	۰/۲۹۴	۰/۷۰۰	۰/۱۰۸۵	۰/۴۴۹	۰/۶۳۵	۰/۶۱۱	۰/۵۳۸	۰/۶۶۳	۰/۳۰۰		
max=R	۰/۱۹۶	۰/۱۰۸	۰/۳۶۰	۰/۱۰۱۷	۰/۱۴۶	۰/۲۰۳	۰/۱۶۴	۰/۲۰۷	۰/۲۱۴	۰/۱۱۱		
Q	۰/۷۲	۰/۶۱	۱	۰	۰/۴۸۹	۰/۵۴	۰/۳۳	۰/۵۰۷	۰/۵۹۰	۰/۰۵۳		
RANK	۹	۳	۱۰	۱	۵	۷	۴	۶	۸	۲		

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۵

کمترین مقدار Q رتبه‌اول را در ظرفیت‌های کارآفرینی کسب کرده است و روستاهای دیگر به ترتیب جوقان، محسن‌آباد، نومهن، چشمه گيلاس، شلنگرد و کلاته شیرين، دولخان و محمدآباد بلوچ از رتبه ۲ تا ۱۰ قرار گرفته‌اند (جدول ۱۵).

در گام پایانی از تکنیک ویکور، گزینه‌ها بر اساس مقادیر S , R , Q از کوچک به بزرگ مرتب می‌شوند. بهترین گزینه آن است که کوچکترین Q را داشته باشد. همان‌طور که جدول فوق بیاگر رتبه‌بندی روستاها و کسب اولویت ۱۰ روستای مورد مطالعه دهستان بیزکی را نشان می‌دهد؛ روستای سلوگرد با

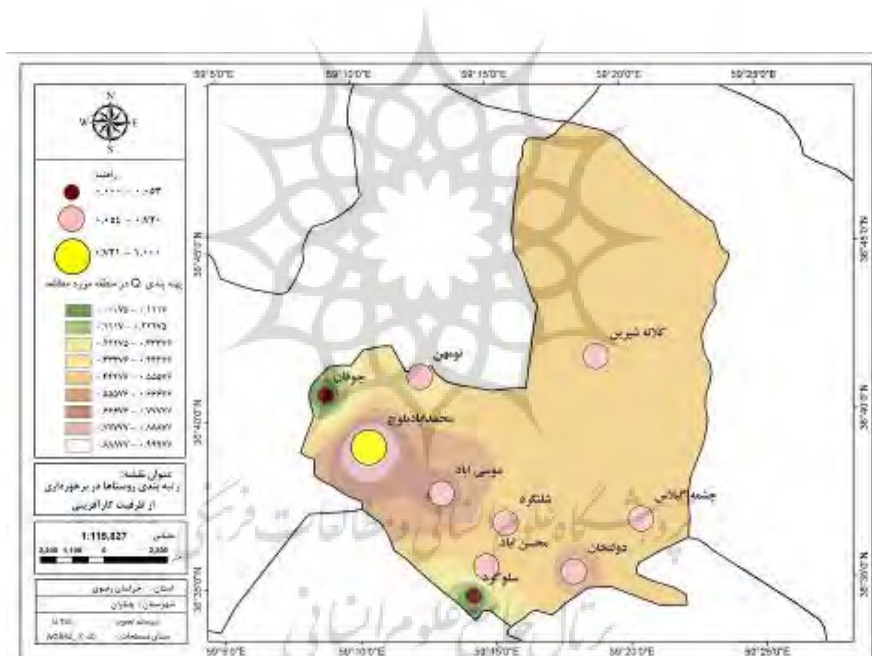
جدول ۱۵: تحلیل خوشه‌ای روستاهای مورد مطالعه بر اساس برخورداری از ظرفیت کارآفرینی

میزان Q	روستاها
۰,۷۲۱ - ۱,۰۰۰	محمدآباد بلوچ
۰,۰۵۴ - ۰,۷۲۰	موسی آباد، محسن آباد، چشمه گیلان، کلاته شیرین، نومهن، شلنگرد، دولخان
۰,۰۰۰ - ۰,۰۵۳	جوقان، سلوگرد

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۵

در این روستاها، همگرایی ظرفیت‌های طبیعی و جغرافیایی به همراه سایر ظرفیت‌ها، زمینه‌های شکل‌گیری ظرفیت بالای کارآفرینی را نشان می‌دهد (شکل ۳).

بر اساس نتایج به دست آمده می‌توان گفت که روستاهای با فاصله کمتر از شهر چناران و همچنین راه ارتباطی اصلی مشهد به چناران، از ظرفیت‌های کارآفرینی بالاتری نسبت به سایر روستاها برخوردارند.

شکل ۳: نمایش فضایی روستاها به لحاظ برخورداری از ظرفیت کارآفرینی

تهیه و ترسیم نگارندگان، ۱۳۹۵

محیطی و نهادی‌شان نیاز دارند. از طرف دیگر این توزیع فضایی گویای همسانی ظرفیت کارآفرینی و نبود تضادهای زیاد است. تنها دو روستایی جوقان و سلوگرد از ظرفیت کارآفرینی پایین‌تری برخوردار هستند که می‌تواند از طریق تمرکز ویژه در این روستاها، ظرفیت اصلی کارآفرینی آنها توسط برنامه‌ریزان شناخته شده و تقویت شود.

همان‌طوری که مشاهده می‌شود، خوشه‌بندی نتایج به دست آمده به لحاظ فضایی گویایی این نکته است که اغلب روستاهای مورد مطالعه به لحاظ برخورداری از ظرفیت‌های کارآفرینی در طبقه متوسط قرار دارند؛ بنابراین می‌توان بیان کرد که بر اساس رویکرد ترکیبی توسعه ظرفیت‌های کارآفرینی روستایی، روستاییان به تقویت و بالفعل‌سازی ظرفیت‌های اقتصادی، اجتماعی،

نتیجه

برخورداری از فرصت‌های اقتصادی و دسترسی به سرمایه در بین روستاییان در بعد اقتصادی پایین است که از نظر اقتصادی یک محدودیت کارآفرینی می‌باشد. این یافته با نتایج مطالعات پیربابایی (۱۳۸۲) و ورهول (۲۰۰۱) منطبق است. بررسی ظرفیت‌های توسعه کارآفرینی در بعد فردی نشان داد که روستاییان به غیر از دانش و آگاهی در جنبه‌های مختلف ریسک‌پذیری، خلاقیت و نوآوری، اعتماد به نفس، تحمل و ابهام، کانون کنترل، توفیق‌طلبی، مهارت و تجربه کاری از وضعیت بهتری برخوردارند. این نتیجه با یافته‌های پژوهش فراهانی و حاجی‌حسینی (۱۳۹۲) منطبق است. در بعد زیرساختی و محیطی در جنبه‌های سهولت دسترسی و همچنین وجود ابزارهای اولیه فعالیت در روستا از وضعیت مناسب‌تری برخوردارند. این یافته با مطالعات هریتو و همکاران (۲۰۰۲) مطابقت دارد؛ زیرا منطقه از یک سو به دلیل برخورداری از منابع آب مناسب با قرارگیری در دامنه بینالود و از سوی دیگر خاک حاصلخیز، از توان و ظرفیت محیطی مناسبی برای انجام فعالیت‌های کارآفرینانه جدید به ویژه در بخش کشاورزی برخوردار است. در بعد اجتماعی تنها روستاها به لحاظ وجود زمینه‌های مشارکت اقتصادی و پیوندهای اجتماعی از ظرفیت مناسب کارآفرینی برخوردارند و در سایر زمینه‌ها مانند حمایت‌های نهادی، مشوق بودن در جامعه، وجود امنیت فعالیت اقتصادی و تعلق به محیط روستایی از وضعیت مناسبی برخوردار نیستند.

این یافته با مطالعات حیدری‌ساربان (۱۳۹۴) منطبق است. در مجموع، روستاها به لحاظ ظرفیت فردی توسعه کارآفرینی در وضعیت مناسبی قرار داشته، اما ضعف و کاستی‌هایی در زمینه‌های اقتصادی، زیرساختی و حمایت‌های اجتماعی و نهادی امکان شکل‌گیری کارآفرینی فراگیر و متنوع در روستاها را فراهم نمی‌سازد. همچنین نتایج پژوهش نشان می‌دهد که از بین ۱۰ روستای دهستان بیزکی، روستای

کارآفرینی در روستاها ابزاری برای بروز توانمندی‌های فردی، توسعه روحیه خلاقیت و نوآوری، تنوع‌بخشی به کسب و کارها، افزایش درآمد روستاییان، فرصت‌شناسی بهره‌برداری بهینه از منابع در دسترس روستاییان، شناسایی فرصت‌های موجود اقتصادی، کاهش فقر روستایی و غیره است. از آنجایی که روستاها مملو از فرصت‌های جدید و کشف نشده هستند که کشف و بهره‌برداری به موقع از این فرصت‌ها و ایجاد کسب و کارهای جدید و رقابت‌پذیر بر مبنای آن، می‌تواند مزایای اقتصادی چشم‌گیری برای روستاییان به همراه آورد؛ اما باید توجه داشت که شکل‌گیری کارآفرینی نیازمند فراهم بودن بسترها و زمینه‌هایی است. به عبارت دیگر، توسعه کارآفرینی مشروط به وجود ظرفیت‌های کارآفرینانه در فضاهای جغرافیایی و بین نیروهای انسانی فعال مستقر در آن می‌باشد. در نواحی روستایی مسلماً ظرفیت‌ها و پتانسیل‌هایی نهفته است که با شناسایی آنها می‌توان فعالیت‌های کارآفرینانه متنوعی در زمینه‌های کشاورزی، گردشگری، ورزش، صنایع دستی و... در روستاها انجام داد. بدین منظور، این مطالعه به بررسی ظرفیت‌های کارآفرینی در مناطق روستایی دهستان بیزکی شهرستان چناران پرداخته است. بر اساس مطالعه چارچوب نظری توسعه کارآفرینی و ارتباط آن با محیط‌های روستایی می‌توان این نکته را آشکار ساخت که تحلیل ظرفیت‌های کارآفرینی باید به صورت یکپارچه و در ابعاد مختلف ظرفیت‌شناسی‌های اقتصادی، فردی، محیطی، اجتماعی- فرهنگی- نهادی و زیرساختی انجام گیرد. برای این منظور مطالعه میدانی در روستاهای بیزکی شهرستان چناران در بین ۱۵۵ خانوار واقع در ۱۰ نقطه روستایی انجام گرفت. نتایج به دست آمده نشان داد که به لحاظ اقتصادی، روستاهای دارای نیروی کار فراوانی هستند که می‌تواند به عنوان یک ظرفیت مناسب برای کارآفرینی لحاظ شود؛ اما میانگین شاخص‌های دسترسی به تسهیلات،

منابع

- احمدپورداریانی، محمود؛ مهرنوش مطلبی (۱۳۹۲). ارائه مدل یادگیری مادام‌العمر کارآفرینی با رویکرد ترکیبی، فصلنامه کار و جامعه. شماره ۲. صفحات ۱۲-۳۲.
- امینی سیاوش؛ سیدسعید هاشمی (۱۳۸۷). نقش کارآفرینی در توسعه گردشگری، مجله کار و جامعه. شماره ۱۰۷-۱۰۶. صفحات ۱۰۶-۹۵.
- بهکیش، محمد مهدی (۱۳۸۰). اقتصاد ایران در بستر جهانی شدن، تهران. نشر نی.
- پاسبان، فاطمه (۱۳۸۳). نقش زنان کارآفرین در توسعه روستایی کشورهای در حال توسعه، مجموعه مقالات کنگره روستایی، چالش‌ها و چشم‌اندازها، مؤسسه عالی آموزش و پژوهش مدیریت و برنامه‌ریزی.
- پیربابایی، محمدتقی (۱۳۸۲). ظرفیت‌سازی در ابتکارات توسعه روستایی، نمونه مورد طرح توسعه منطقه‌ای، مجموعه مقالات کنگره توسعه روستایی، چالش‌ها و چشم‌اندازهای توسعه ایران. سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی.
- حیدری‌ساریان، وکیل (۱۳۹۴). بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت کارآفرینان روستایی استان اردبیل، فصلنامه جغرافیا و توسعه. شماره ۳۸. صفحات ۱۶۸-۱۵۱.
- فراهانی، حسین؛ سمیرا حاجی‌حسینی (۱۳۹۲). ارزیابی ظرفیت‌های نواحی روستایی برای توسعه کارآفرینی و توانمندسازی روستاییان، مطالعه موردی: روستای بخش شال شهرستان بوئین زهرا، فصلنامه پژوهش‌های روستایی. دوره ۴. شماره ۴. صفحات ۷۴۸-۷۱۵.
- منوچهری، منیره (۱۳۹۱). بررسی نقش صنایع دستی روستاها در کارآفرینی و اشتغال‌زایی جهت جذب، همایش ملی صنایع فرهنگی و نقش آن در توسعه پایدار. دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه ۱۷ و ۱۸ اسفند. کرمانشاه. ایران.

سلوگرد با داشتن بیشترین ظرفیت‌های کارآفرینی رتبه اول و روستای محمدآباد بلوچ با کمترین ظرفیت‌های کارآفرینی رتبه آخر را گرفته است

ارائه پیشنهادها

با استعانت از نتایج تحقیق، توجه به تقویت زیرساخت‌های مورد نیاز کارآفرینان روستایی، افزایش سطح حمایت‌های اقتصادی توسط نهادها و سازمان‌ها و همچنین افزایش آگاهی‌های اجتماعی در رابطه با ارزش و اهمیت کارآفرینی و نوآوری، از جمله پیشنهادهایی است که در سطوح مختلف برنامه‌ریزی و توسعه روستایی ضرورت توجه به آن بیش از گذشته نمایان است. افزون بر این مطلوب است که دولت با اقدامات مداخله‌ای خود در جهت تقویت ظرفیت‌های کارآفرینی روستایی سرمایه‌گذاری بیشتری را در زمینه‌های پرورش خلاقیت و کارآفرینی، تحقیق و توسعه، از میان برداشتن موازی کاری دستگاه‌های دولتی، تشویق کارآفرینی به منظور نهادینه‌سازی کارآفرینی، آموزش و بسترهای لازم و تقویت اقتصاد روستا، در سرلوحه اقدامات خود قرار بدهد. علاوه بر این شایسته است از توزیع یکسان پاداش‌ها و مشوق‌ها پرهیز شده و جایگاه مناسبی برای پاداش‌های خاص به کارآفرینان روستایی دارای اندیشه و اقدامات جدید و نوآورانه در جهت توسعه ظرفیت کارآفرینی در نظر گرفته شود و برنامه‌های آموزشی کارآفرینی به منظور تقویت خودکارآمدی در کشاورزان لحاظ شود؛ برای این منظور می‌توان از معرفی طرح‌های کارآفرینی موفق، نشست با روستاییان کارآفرین و موفق و نمونه استفاده کرد. در پایان، باید اطلاعات را به‌طور یکسان در بین روستاییان و کشاورزان منطقه، از طریق نشریات، برنامه‌های رادیو و تلویزیون با گویش محلی به زبان محلی با هدف جلب اعتماد روستایی به همدیگر و مسئولان دولتی در جهت بهبود ظرفیت‌های توسعه کارآفرینی توزیع کرد.

- ربیعی، علی؛ زهرا نظریان (۱۳۹۱). بررسی موانع کارآفرینی زنان تحصیل کرده دانشگاهی ایران، دوره دوم. شماره چهارم. صفحات ۲۴-۲.
- رضوانی، محمدرضا؛ محمد نجارزاده (۱۳۸۷). بررسی و تحلیل زمینه‌های کارآفرینی روستاییان در فرایند توسعه نواحی روستایی (مطالعه موردی: دهستان بران جنوبی، شهرستان اصفهان)، توسعه کارآفرینی. سال اول. شماره دوم. زمستان. صفحات ۱۸۲-۱۶۱.
- رکن‌الدین‌افتخاری، عبدالرضا؛ حمداله سجاسی قیداری (۱۳۸۹ الف). توسعه روستایی با تأکید بر کارآفرینی، تهران. سمت.
- رکن‌الدین‌افتخاری، عبدالرضا؛ حمدالله سجاسی قیداری؛ سیدحسن رضوی (۱۳۸۹ ب). راهبردهای توسعه کارآفرینی کشاورزی در مناطق روستایی، مطالعه موردی: روستاهای شهرستان خدابنده، فصلنامه روستا و توسعه. سال ۱۳. شماره ۳. پاییز ۱۳۸۹. صفحات ۲۹-۱.
- رکن‌الدین‌افتخاری، عبدالرضا؛ مهدی طاهرخانی؛ حمدالله سجاسی قیداری (۱۳۸۸). تحلیل ابعاد و عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی کشاورزی مناطق روستایی: مطالعه موردی روستاهای شهرستان خدابنده، فصلنامه روستا و توسعه. دوره ۲. شماره ۳. صفحات ۷۲-۴۳.
- زالی، محمدرضا؛ سیدمصطفی رضوی؛ جهانگیر یداله‌هی؛ اسدالله کردنائیج (۱۳۸۹). ارزیابی وضعیت کارآفرینی در ایران بر اساس نتایج سال ۲۰۰۸ دیده‌بان جهانی کارآفرینی (GEM)، نشر تهران. مؤسسه کار و تأمین اجتماعی.
- صالحی، محمد (۱۳۹۰). ضرورت توسعه کارآفرینی زنان و راهکارهای آن، فصلنامه زن و بهداشت. دوره ۱. شماره ۳. صفحات ۸۴-۷۳.
- قادری مرزی، حامد؛ جمشیدی، علیرضا؛ جمینی، داوود و حمیده نظری سرمازه (۱۳۹۴). شناسایی موانع توسعه کارآفرینی زنان روستایی، (مطالعه موردی: دهستان شیل- شهرستان اردل)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای. سال پنجم. شماره ۱۷. صفحات ۱۱۸-۱۰۳.
- هاشمی، سیدسعیده؛ مهربانی، علی اکبر؛ ایمنی، سیاوش و اکبر نجاحی (۱۳۹۰). توسعه روستایی با تأکید بر اشتغال و کارآفرینی: مطالعه موردی دهستان شباب در استان ایلام، دوره ۱۴. شماره ۱. صفحات ۵۸-۳۵.
- Adelja, R, Antoncic, B., and Hisrich, R. D. (2007). "Clarifying the intrapreneurship concept", *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 10 (1), 7-10.
- Anand Singh, R, & Krishna, T (1994). *Design rural entrepreneurship in practice, COTF System for Community Transformation*. New York: Guilford Press.
- Dabson, R (2004). *Entrepreneurs and Their Social Network: Motivation, xpectations and Outcomes*. PhD Dissertation.
- Heaton, J (2005). *Developing Entrepreneurs: An Examination of Systematic Approach's to Entrepreneurial Development for Rural Areas*, Illinois Institute for Rural Affairs, Rural Research Report.
- Heriot, Kirk C. and Campbell, Noel D. (2002). "A new approach to rural entrepreneurship: A case study of two rural electric cooperatives". Available on: [http://usasbe.org/knowledge/proceedings/proceedingsDOC/USABE2005proceeding-Heriot% 2030. pdf](http://usasbe.org/knowledge/proceedings/proceedingsDOC/USABE2005proceeding-Heriot%2030.pdf).
- Hyden, G (2001). Rural poverty, risk and development. *Journal of Entrepreneurship*, 2 (5), 120- 135.

- Sophia Stathopoulos, Demetrios Psaltopoulos and Dimitris Skuras (2004). Rural entrepreneurship in Europe, International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research Vol. 10 No. 6, 2004. PP: 404-425
- Verheul, I et al (2001). An eclectic Theory of Entrepreneurship, Tinbergen Institute Discussion Paper for Development strategies, Max Planck Institute of Economics, Indiana University.
- WWFP.(2007).Capacity-building Framework for Partners and Stakeholders Civil Society Human and Institutional Development Programme (CHIP). Pakista.
- Hoyes, E (1996). The essence of entrepreneurship, Greener management international, 1(8), 26- 30.
- Lafond, Anne; Brown. Lisanne (2003). A guide to Monitoring and evaluation of Capacity Building interventions in the Health sector in developing countries. Chapel Hill: University of North Carolina.
- Lordkipanidze, Maia, Brezet, Han, Backman, Mikael (2005). The entrepreneurship factor in sustainable tourism development, journal of cleaner production, PP: 787-798.
- Maya, D(2002). Livelihoods and rural poverty reduction in Kenya, Development Policy Review, (13): 566- 571. Policy Review, (13): 566-571.
- Opricovic S. and Tzeng, G. H (2007). Extended VIKOR method in comparison with outranking methods. European Journal of Operational Research 178. PP:514, 529.

